

Evropski center za spremljanje
drog in zasvojenosti z drogami

ESPAD

Povzetek

Poročilo ESPAD za leto 2007

Uporaba snovi med šolsko mladino v 35 evropskih
državah

Pravno obvestilo

Ta publikacija Evropskega centra za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami (EMCDDA, v nadaljevanju: Center) je zaščitena z avtorskimi pravicami. Center ne sprejema odgovornosti za posledice, ki izhajajo iz uporabe podatkov iz tega dokumenta. Vsebina te publikacije ne izraža nujno uradnih mnenj partnerjev Centra, držav članic EU ali katere koli ustanove ali agencije Evropske unije ali Evropskih skupnosti.

Veliko dodatnih informacij o Evropski uniji je na voljo na internetu. Dostop do informacij je mogoč prek strežnika Evropa (<http://europa.eu>).

Povzetek je na voljo v bolgarskem, španskem, češkem, danskem, nemškem, estonskem, grškem, angleškem, francoskem, italijanskem, latvijskem, litovskem, madžarskem, nizozemskem, poljskem, portugalskem, romunskem, slovaškem, slovenskem, finskem, švedskem, turškem in norveškem jeziku. Vse prevode je opravil Prevajalski center za organe Evropske unije. Kataloški podatki so navedeni na koncu te publikacije.

Luxembourg: Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti, 2009

ISBN 978-92-9168-372-7

© Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami, 2009

Reprodukcija je dovoljena z navedbo vira.

Printed in Spain

TISKANO NA BELEM PAPIRJU, KI NE VSEBUJE KLORA

Vsebina

Predgovor	4
Povzetek	5
Metodologija in kakovost podatkov	5
Cigarete	5
Alkohol	6
Prepovedane droge	7
Druge snovi	10
Končne ugotovitve	10
Ključne slike o drogah	14

Avtorji:

Björn Hibell, švedski Svet za informacije o alkoholu in drugih drogah (CAN), Stockholm, Švedska.

Ulf Guttormsson, švedski Svet za informacije o alkoholu in drugih drogah (CAN), Stockholm, Švedska.

Salme Ahlström, Raziskave o alkoholu in drogah, STAKES, Helsinki, Finska.

Olga Balakireva, Inštitut za gospodarstvo in napovedi, NASU, Kijev, Ukrajina.

Thoroddur Bjarnason, Fakulteta za družbene vede in pravo, Univerza v Akureyri, Islandija.

Anna Kokkevi, Univerzitetni raziskovalni inštitut za mentalno zdravje, Atene, Grčija.

Ludwig Kraus, IFT Institut für Therapieforchung, München, Nemčija.

Bibliografski podatki celotnega poročila:

Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. and Kraus, L. (2009), Poročilo 2007 ESPAD za leto 2007. Uporaba snovi med dijaki v 35 evropskih državah, švedski Svet za informacije o alkoholu in drugih drogah, Stockholm, Švedska.

Podatki, kako lahko pridobite celotno poročilo, so na voljo na spletnem naslovu: <http://www.espad.org>.

Predgovor

Z veseljem predstavljamo povzetek ugotovitev raziskave med evropsko šolsko mladino iz leta 2007, pridobljenih v Evropski raziskavi o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino (ESPAD). Ta povzetek je na voljo v 23 jezikih, da se tako zagotovi čim večje razširjanje v Evropi. Povzetek je dopolnilo polnega poročila, ki je na voljo v angleškem jeziku.

Ta večjezični povzetek je rezultat sodelovanja med centrom EMCDDA in projektom ESPAD. Naši skupni cilji so razširitev dostopa do informacij ter strokovnega znanja o uporabi alkohola in drugih drog med šolsko mladino, ki jih pridobi projekt ESPAD; izboljšanje razpoložljivosti, kakovosti in primerljivosti podatkov iz raziskave med šolsko mladino ter pridobitev čim večjega analitičnega vpogleda na podlagi podatkov, ki so na voljo na tem področju.

Center EMCDDA je pristojen za zbiranje, analiziranje in širjenje dejanskih, objektivnih, zanesljivih in primerljivih informacij o stanju na področju drog v Evropi. Informacije, ki jih zagotavlja projekt ESPAD, so pomemben vir informacij za pridobitev evropske slike o mladih. Projekt ESPAD zagotavlja skupen pristop k zbiranju informacij o uporabi snovi med 15- in 16-letnimi dijaki v Evropi ter omogoča ocenjevanje trendov v času.

Dela v okviru projekta ESPAD ne bi bilo mogoče opravljati brez velikodušne podpore švedske vlade, švedskega Nacionalnega inštituta za javno zdravje in skupine Pompidou. Ob tej priložnosti bi se radi zahvalili tudi vsem vladnim in nevladnim partnerjem v državah ESPAD, ki prispevajo k financiranju, zbiranju podatkov, analizi in razširjanju rezultatov tega pomembnega dela.

Wolfgang Götz, direktor EMCDDA

Björn Hibell, koordinator ESPAD

Povzetek

Poglavitni cilj Evropske raziskave o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino (ESPAD) je zbirati primerljive podatke o uporabi snovi med 15- in 16-letnimi dijaki v Evropi za spremljanje trendov v državah in med njimi. V okviru projekta ESPAD so bile do zdaj opravljene štiri serije zbiranja podatkov. Prva študija iz leta 1995 je potekala v 26 državah, zbiranje podatkov leta 2007 pa se je izvajalo v 35 državah. V tem povzetku so predstavljeni ključni rezultati raziskave iz leta 2007 in ugotovitve v zvezi z dolgoročnimi trendi. Začetni oddelek vsebuje kratek pregled metodologije.

Podlaga tega sodelovalnega projekta so neodvisne raziskovalne skupine v sodelujočih državah. Pri zbiranju podatkov ESPAD v letu 2007 je sodelovalo več kot 100 000 dijakov iz naslednjih držav: Armenije, Avstrije, Belgije (Flandrije), Bolgarije, Cipra, Češke republike, Danske, Estonije, Ferskih otokov, Finske, Francije, Grčije, Hrvaške, Irske, Islandije, Italije, Latvije, Litve, Madžarske, Malte, Monaka, Nemčije (7 zveznih dežel), Nizozemske, Norveške, otoka Man, Poljske, Portugalske, Romunije, Ruske federacije, Slovaške, Slovenije, Švedske, Švice, Ukrajine in Združenega kraljestva.

Metodologija in kakovost podatkov

Kot v prejšnjih študijah ESPAD so bile za zagotovitev čim večje primerljivosti podatkov raziskave izvedene v skladu s standardizirano metodologijo in na podlagi skupnega vprašalnika. Podatki so se zbirali predvsem pomladi 2007, ciljna populacija pa so bili dijaki, rojeni leta 1991, katerih povprečna starost je med zbiranjem podatkov znašala 15,8 leta.

Podatki so se zbirali z uporabo vprašalnikov, ki so jih razdelili dijakom v skupinah. Dijaki so anonimno izpolnjevali vprašalnike v razredu, učitelji ali raziskovalni asistenti pa so imeli vlogo vodij raziskave. Razredni vzorci so reprezentativni na nacionalni ravni, razen dveh izjem – v Nemčiji je bila študija izvedena v 7 od 16 zveznih dežel (Bundesländer), zbiranje podatkov v Belgiji pa je bilo omejeno le na nizozemsko govoreči del (Flandrijo).

Vsebina mednarodnega poročila temelji na standardiziranih poročilih držav in naborih podatkov, ki jih prejmejo koordinatorji in upravljavec podatkovne zbirke. Nekaj držav je imelo zmerne metodološke težave, vendar njihov obseg ni bil tak, da bi resno ogrozil primerljivost rezultatov, splošna veljavnost pa se šteje za visoko za večino držav. Nacionalni kulturni okvir, v katerem so dijaki odgovarjali na vprašanja, je bil zagotovo najbolj raznolik.

Velikosti vzorcev v posameznih državah so bile blizu priporočene številke 2 400 ali nad njo, razen v manjših državah, v katerih je raziskava vključila manjše število, a vse ustrezne dijake. Vendar pa je kombinacija majhnega bruto vzorca in visoka stopnja dijakov na Danskem, ki ne dokončajo šolanja, pripeljala do neto vzorca, ki je premajhen, da bi ga bilo mogoče šteti za popolnoma reprezentativnega in s tem popolnoma primerljivega.

Majhne razlike v ocenjenih vrednostih med državami ali v času je treba previdno razlagati. Splošno gledano pa bi bilo treba zaradi velikosti nacionalnih vzorcev in uporabljenih metod vzorčenja razlike več kot nekaj odstotnih točk z veliko gotovostjo šteti za bistvene.

Cigarete

Na začetku vprašalnika je bilo zastavljenih nekaj vprašanj o kajenju cigaret. V raziskavi iz leta 2007 je povprečno 58 % dijakov v sodelujočih državah navedlo, da so vsaj enkrat poskusili kaditi cigarete, 29 % pa jih je kadilo cigarete v zadnjih 30 dneh. Dva odstotka vseh dijakov je v zadnjih 30 dneh pokadilo najmanj eno škatlico cigaret na dan.

Vrstni red držav za uporabo kadar koli v življenju in razmeroma nedavno uporabo (v zadnjih 30 dneh) je bolj ali manj enak. Med države z veliko razširjenostjo uporabe cigaret v zadnjih 30 dneh spadajo Avstrija, Bolgarija, Češka republika in Latvija (40–45 %), države z nizko razširjenostjo pa so Armenija, Islandija, Norveška in Portugalska (7–19 %). Čeprav ni nobenega očitnega geografskega vzorca, so dijaki v srednje- in vzhodnoevropskih državah med tistimi, ki navajajo višje stopnje kajenja.

V državah, kjer kadi več dijakov, je večja verjetnost, da bodo dijaki poročali o lahki dostopnosti cigaret. Tudi zgodnji začetek kajenja (v starosti 13 let ali manj) je na državni ravni povezan z visokimi stopnjami uporabe v zadnjem mesecu. V povprečju je 7 % dijakov navedlo, da so kadili cigarete vsak dan v starosti 13 let ali manj. Dnevna uporaba cigaret v tej zgodnji starosti je najpogostejša med dijaki v Češki republiki, Estoniji, Latviji in na Slovaškem (približno 13-odstotna stopnja razširjenosti), najmanj pogosta pa med dijaki v Grčiji in Romuniji (približno 3-odstotna).

Na zbirni državni ravni so razlike med dekleti in fanti v letu 2007 zanemarljive v zvezi s kajenjem v zadnjih 30 dneh. Vendar je v posameznih državah mogoče opaziti velike razlike. Na primer, fantje so bili 16 odstotnih točk nad dekleti v Armeniji, nasprotno pa so bila dekleta v Monaku 19 odstotnih točk nad fanti.

Skozi čas je mogoče opaziti rahlo zmanjšanje kajenja v zadnjih 30 dneh, pri čemer se je med letoma 1995 in 2007 skupna povprečna stopnja razširjenosti znižala za štiri odstotne točke v državah ESPAD s primerljivimi podatki za vse štiri serije.

Če primerjavo omejimo na obdobje od leta 1999 do leta 2007, znaša upad razmeroma nedavnega kajenja 7 odstotnih točk. Majhne splošne razlike med dekleti in fanti (4 odstotne točke) so bile opažene v letu 1995, vendar so v letu 2007 izginile.

Samo štiri države kažejo nasprotno sliko glede dolgoročnega trenda upadanja v zvezi z nedavnim kajenjem in imajo višje stopnje leta 2007 v primerjavi z letom 1995. V vseh teh državah pa so se povečanja zgodila že med letoma 1995 in 1999, od tedaj je stanje razmeroma stabilno. Tako je splošni trend v zvezi s kajenjem v zadnjih 30 dneh v državah ESPAD upadajoče oziroma ustaljeno stanje.

Alkohol

V vseh državah ESPAD sta najmanj dve tretjini dijakov pili alkohol vsaj enkrat v življenju, pri čemer je povprečje ESPAD v raziskavi iz leta 2007 blizu 90 %. Ustrezna povprečna deleža za zadnjih 12 mesecev in zadnjih 30 dni znašata 82 oziroma 61 %. Ti deleži so v obdobju 1995–2007 ostali razmeroma nespremenjeni glede razširjenosti kadar koli v življenju in v zadnjih 12 mesecih, medtem ko so številke za zadnjih 30 dni naraščale do leta

2003, dokler se niso nekoliko zmanjšale leta 2007, zlasti med fanti. Med zadnjima dvema raziskavama se je očitno zmanjšal tudi povprečni delež dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh pili pivo in/ali vino.

Zgornji povprečni deleži seveda temeljijo na zelo različnih državnih deležih. Na primer, o uživanju alkohola v zadnjih 30 dneh je poročalo 80 % dijakov v Avstriji in na Danskem (omejena primerljivost), vendar samo 31 % na Islandiji in 35 % v Armeniji.

Deleži za razširjenost kadar koli v življenju, v zadnjih 12 mesecih in v zadnjih 30 dneh so približno enaki za dekleta in fante. Če pa primerjamo večje pogostosti v zadevnem časovnem okviru (40-, 20- in 10-krat), so deleži med fanti po navadi večji. Te velike pogostosti v glavnem navajajo dijaki v Avstriji in Nemčiji (v 7 zveznih deželah), medtem ko nordijske države Finska, Islandija, Norveška in Švedska spadajo med države, v katerih le zelo majhno število dijakov pije alkohol tako pogosto.

Skupna količina alkohola, zaužitega na zadnji dan pitja alkohola, je navadno majhna v državah, v katerih dijaki pogosto pijejo, na primer v Grčiji, in velika v državah z majhno pogostostjo pitja. Med države s takim vzorcem se uvrščajo nordijske države Finska, Islandija, Norveška in Švedska. Vendar pa so izjeme od tega vzorca, denimo Danska (omejena primerljivost) in Avstrija, v katerih dijaki navajajo veliko pogostost in velike zaužite količine. V državah z največjimi povprečnimi količinami, to je na Danskem (omejena primerljivost) in otoku Man, so količine za povprečnega dijaka približno 3- do 4-krat večje kot v državah z najnižjo povprečno stopnjo uživanja (Armenija in Ciper).

V skoraj vseh državah fantje popijejo večje količine kot dekleta. Najbolj očitno nasprotje tega je Islandija, kjer dekleta poročajo o večjih količinah kot fantje. V veliki večini držav je pivo glavna pijača med fanti, medtem ko so žgane pijače najpomembnejša pijača med dekleti v nekaj več kot v polovici držav.

Pivo je na splošno najpogostejše zaužita pijača s približno 40-odstotnim deležem zaužite količine (v 100 % alkohola) na zadnji dan pitja alkohola, sledijo žgane pijače s 30-odstotnim deležem in vino s 13-odstotnim deležem. Pivo je še pogostejše med fanti, saj obsega približno polovico njihove celotne porabe na zadnji dan pitja alkohola. Pri dekletih je ta vzorec enakomernejše porazdeljen, pri

čemer so najpomembnejša vrsta žgane pijače, ki pomenijo približno tretjino celotne zaužite količine.

Na državni ravni je močna pozitivna povezava med navedenim uživanjem alkohola na zadnji dan pitja alkohola in zaznano stopnjo opitosti na ta dan. Tako so v državah, kjer so dijaki navedli, da uživajo večje količine alkohola, navedli tudi višje ravni opitosti.

V povprečju je bila polovica dijakov ESPAD opita vsaj enkrat v življenju do te mere, da so se opotekali pri hoji, nerazločno govorili ali bruhal. Pri 39 % dijakov se je to zgodilo v zadnjih 12 mesecih in pri 18 % v zadnjih 30 dneh. V državah so bile razlike med dekleti in fanti glede pogostosti opitosti, pri čemer je bil delež fantov večji v nekaterih državah, v drugih pa je bil večji delež deklet, na povprečni ravni ESPAD pa med dekleti in fanti ni bilo razlik.

Države, v katerih je bilo v zadnjih 12 mesecih opitih veliko število dijakov, imajo navadno velike deleže za opitost v zadnjih 30 dneh. Med države, v katerih veliko število dijakov tako pogosto poroča o opitosti, spadajo Danska (omejena primerljivost), otok Man, Združeno kraljestvo in Avstrija – deleži za opitost v zadnjih 30 dneh znašajo med 49 in 31 %. Države na drugi strani lestvice vključujejo Armenijo (2 %) in Ciper (9 %).

Drug način merjenja opitosti je bilo vprašanje, kako pogosto dijaki zaužijejo pet kozarcev pijače ali več ob eni priložnosti. To merilo „občasnega čezmernega pitja“ izraža do neke mere drugačen vzorec kot vprašanje o opitosti. Nekatere države dosegajo velik delež pri obeh merilih, na primer Danska (omejena primerljivost), otok Man in Združeno kraljestvo. Vendar pa so države, v katerih številni dijaki poročajo o občasnem čezmernem pitju v zadnjih 30 dneh, hkrati pa so se uvrstile nizko na lestvici opitosti za isto obdobje. Primeri takih držav so Malta, Portugalska, Estonija in Latvija.

V povprečju je 43 % dijakov ESPAD poročalo o občasnem čezmernem pitju v zadnjih 30 dneh, ki je bilo pogostejše med fanti (47 %) kot med dekleti (39 %). Fantje so prednjačili tudi v veliki večini držav. V nekaterih sta bila deleža približno enaka, vendar pa so tudi države, v katerih je to navedlo več deklet kot fantov. Najočitnejši primer je Norveška, kjer je o občasnem čezmernem pitju v zadnjih 30 dneh poročalo 42 % deklet in 35 % fantov.

V povprečju se je občasno čezmerno pitje v zadnjih 30 dneh povečalo med letoma 1995 in 1999, vendar tudi med letoma 2003 in 2007. V tem zadnjem obdobju to drži

zlasti med dekleti, saj je naraslo s 35 na 42 %. Leta 1995 je bilo občasno čezmerno pitje v povprečju precej pogostejše med fanti kot dekleti, vendar se je ta vrzel precej zmanjšala leta 2007. Med državami s stalnim trendom naraščanja med vsemi štirimi zbiranji podatkov so bile Hrvaška, Češka republika, Malta, Portugalska in Slovaška.

V več kot polovici držav je mogoče v zadnjem obdobju opaziti povečanja. Najočitnejše povečanje med letoma 2003 in 2007 se je zgodilo na Portugalskem, kjer se je delež dijakov, ki poročajo o občasnem čezmernem pitju v zadnjih 30 dneh, povečal s 26 na 56 %, tj. za 31 odstotnih točk. Druge države z velikimi povečanji so Poljska (ki se je po zmanjšanju v letu 2003 vnovič približala stopnji iz leta 1999) (16 odstotnih točk), Francija (15), Hrvaška (14) in Bolgarija (12).

Več dijakov je poročalo o težavah v zadnjih 12 mesecih, povezanih z uživanjem alkohola. V povprečju je 15 % dijakov odgovorilo, da so imeli resne težave s starši, ta delež pa je bil približno enak (13 %) pri odgovoru „slab uspeh v šoli ali pri delu“, „resne težave s prijatelji“ in „pretepi“. Med države, v katerih številni dijaki poročajo o težavah v zvezi z uživanjem alkohola, se uvrščajo Bolgarija, otok Man, Združeno kraljestvo in Latvija. Na državni ravni je pozitivna korelacija med nastalimi težavami in opitostjo v zadnjih 30 dneh.

Večina težav v zvezi z alkoholom je v povprečju pogostejša med fanti. To je najočitnejše v primeru „pretefov“ ali „težav s policijo“. Vendar so pri nekaterih težavah povprečja približno enaka, pri eni („resne težave s prijatelji“) pa je delež deklet celo nekoliko večji.

Prepovedane droge

Tretjina dijakov v državah ESPAD meni, da je konoplja zlahka dostopna. Da je konoplja zlahka dostopna, meni več fantov kot deklet, čeprav je razlika med dekleti in fanti precej majhna. Prevladuje mnenje, da amfetamini in ekstazi niso tako zlahka dostopni kot konoplja.

Glede na raziskavo iz leta 2007 je v povprečju 23 % fantov in 17 % deklet poskusilo prepovedane droge vsaj enkrat v življenju. Izraz „katera koli prepovedana droga“ vključuje konopljo, amfetamine, kokain, crack kokain, ekstazi, LSD in heroin. Sporočena uporaba prepovedanih drog se zelo razlikuje med državami. V Češki republiki skoraj polovica (46 %) dijakov poroča o taki uporabi in

Zbirna preglednica. Izbrani ključni rezultati po državah. (Deleži, razen če ni določeno drugače.) ESPAD 2007.

	Uporaba cigaret v zadnjih 30 dneh	Uživanje alkohola v zadnjih 12 mesecih	Opitost v zadnjih 12 mesecih	Količina alkohola (100 % cl) na zadnji dan pitja alkohola	Uporaba konoplje kadar koli v življenju	Uporaba katere koli prepovedane droge razen konoplje kadar koli v življenju ¹	Uporaba inhalantov kadar koli v življenju ²	Uporaba pomirjeval/ sedativov brez recepta kadar koli v življenju	Uporaba alkohola skupaj s tabletami kadar koli v življenju ³
Armenija	7	66	8	1.6	3	2	5	0	1
Avstrija	45	92	56	5.5	17	11	14	2	12
Belgija (Flandrija)	23	83	29	4.3	24	9	8	9	4
Bolgarija	40	83	45	3.5	22	9	3	3	3
Hrvaška	38	84	43	5.2	18	4	11	5	8
Ciper	23	79	18	2.1	5	5	16	7	3
Češka republika	41	93	48	4.5	45	9	7	9	18
Estonija	29	87	42	5.1	26	9	9	7	5
Ferski otoki	33	..	41	..	6	1	8	3	6
Finska	30	77	45	5.7	8	3	10	7	9
Francija	30	81	36	3.6	31	11	12	15	6
Nemčija (7 zveznih dežel)	33	91	50	5.1	20	8	11	3	7
Grčija	22	87	26	3.1	6	5	9	4	3
Madžarska	33	84	42	4.0	13	7	8	9	12
Islandija	16	56	..	4.1	9	5	4	7	4
Irski	23	78	47	..	20	10	15	3	7
Otok Man	24	93	61	7.3	34	16	17	7	12
Italija	37	81	27	3.6	23	9	5	10	4
Latvija	41	89	45	..	18	11	13	4	8
Litva	34	87	43	4.0	18	7	3	16	5
Malta	26	87	38	3.9	13	9	16	5	11
Monako	25	87	35	2.5	28	10	8	12	5
Nizozemska	30	84	36	4.9	28	7	6	7	4
Norveška	19	66	40	5.9	6	3	7	4	4
Poljska	21	78	31	3.9	16	7	6	18	5
Portugalska	19	79	26	..	13	6	4	6	3
Romunija	25	74	26	2.5	4	3	4	4	4
Rusija	35	77	40	2.8	19	5	7	2	4
Slovaška	37	88	50	4.2	32	9	13	5	12
Slovenija	29	87	43	4.5	22	8	16	5	4
Švedska	21	71	37	5.2	7	4	9	7	7
Švica	29	85	41	3.9	33	7	9	8	6
Ukrajina	31	83	32	2.8	14	4	3	4	1
Združeno kraljestvo	22	88	57	6.2	29	9	9	2	7
Povprečje (netehtano)	29	82	39	4.2	19	7	9	6	6
Danska ⁴	32	94	73	7.5	25	10	6	5	6

¹ Izraz „katere koli prepovedana droga razen konoplje“ vključuje ekstazi, amfetamine, LSD ali druge halucinogene snovi, crack kokain, kokain in heroin.

² Inhalanti: „... (lepilo itd.) za omamljanje“.

³ „Za omamljanje“ razen za Ciper („da bi se počutil/-a drugače“) in Romunijo („da bi se počutil/-a bolje“).

⁴ Danska: omejena primerljivost.

razmeroma veliko število dijakov (groba tretjina) to počne tudi v Franciji, na otoku Man, Slovaškem in v Švici. Samo približno 6 % dijakov je navedlo uporabo prepovedanih drog na Cipru, Ferskih otokih, Norveškem in v Romuniji. Nižje stopnje razširjenosti pogosto najdemo v nordijskih državah in Vzhodni Evropi.

Velika večina dijakov, ki so poskusili prepovedane droge, je uživala konopljo. 19 % dijakov je poročalo o uporabi konoplje kadar koli v življenju, 7 % pa jih je poskusilo eno ali več drog s seznama. Ekstazi, kokain in amfetamini si delijo drugo mesto (vsak 3 %), manj dijakov pa je poročalo o LSD, crack kokainu in heroinu (1–2 %). Bolgarija, Estonija, otok Man, Latvija in Slovaška so najvišje uvrščene države glede uporabe ekstazija kadar koli v življenju v letu 2007 (stopnje razširjenosti približno 6–7 %).

Druge droge, po katerih se je spraševalo, vendar niso bile na seznamu prepovedanih drog, so čudežne gobice, GHB in anabolični steroidi. O uporabi čudežnih gobic kadar koli v življenju so poročali 3 % dijakov, medtem ko jih je 1 % navedel uporabo GHB in steroidov, kar je enak delež kot pri navedenih izkušnjah intravenozne uporabe drog.

Ker je konoplja najpogostejše uporabljena prepovedana droga, se je koristno podrobneje seznaniti s to snovjo. 14 % vseh dijakov je poročalo o uporabi konoplje v zadnjih 12 mesecih, uporabo v zadnjih 30 dneh pa je navedlo 9 % fantov in 6 % deklet (srednja vrednost 7 %). V prvih dveh državah z največjo razširjenostjo (v Češki republiki in na otoku Man) je eden od šestih dijakov poročal o uporabi konoplje v zadnjih 30 dneh, kar kaže na rednejšo uporabo konoplje v teh državah. Samo 1–2 % dijakov v Armeniji, na Ferskih otokih, Finskem, v Norveški, Romuniji in na Švedskem je poročalo o taki nedavni uporabi. Države z veliko razširjenostjo so najpogostejše zahodnoevropske države.

V večini držav, vendar ne v vseh, je konopljo v zadnjih 30 dneh uporabilo več fantov kot deklet, zlasti v državah z veliko razširjenostjo. Države, v katerih številni dijaki poročajo o uporabi konoplje v zadnjih 30 dneh, so v številnih primerih iste države, v katerih je veliko število dijakov navedlo, da je imelo možnost poskusiti konopljo, vendar tega niso storili.

Razmeroma visoke stopnje razširjenosti uporabe konoplje med mladimi v Evropi sprožajo vprašanje njegovih morebitnih negativnih posledic za posameznike in družbo. Z analizo neobveznega modula na podlagi lestvice CAST

je bilo ocenjeno tveganje težav v zvezi s konopljo v 17 državah ESPAD, ki so zagotovile take podatke. Na splošno je bil eden od sedmih uporabnikov konoplje v zadnjem letu (14 %) razvrščen med osebe z visokim tveganjem za razvoj težav v zvezi s konopljo, povprečna razširjenost uporabnikov z visokim tveganjem po državah pa je bila 2-odstotna. Odkrite so bile razlike med posameznimi državami glede tveganja škode zaradi konoplje, delež tveganih uporabnikov v neki populaciji pa ustreza stopnji razširjenosti uporabe konoplje v posameznih državah. Z drugimi besedami, na ravni populacije se razširjenost tveganih uporabnikov povečuje skupaj z razširjenostjo uporabe konoplje.

V državah ESPAD s primerljivimi podatki za vse štiri serije je 12 % dijakov leta 1995 poročalo o razširjenosti prepovedanih drog kadar koli v življenju, ta delež pa je narasel na 21 % leta 2003. Vendar rezultati iz leta 2007 kažejo, da se je ta naraščajoči trend uporabe prepovedanih drog ustavil, saj je leta 2007 o takih izkušnjah poročalo le 18 % dijakov. Ta razvoj je skoraj enak pri dekletih in fantih, pri čemer so dekleta vedno približno pet odstotnih točk pod fante.

Čeprav je splošni trend med letoma 2003 in 2007 upadajoč, pa lahko v peščici držav opazimo povečanja v letu 2007. V Estoniji in na Slovaškem je med vsemi štirimi točkami merjenja (1995–2007) opaziti povečanje, če pa obdobje obravnavamo kot celoto, je trend naraščanja opaziti tudi v Češki republiki, Litvi in na Malti.

Nobena država ne kaže stalnega upadanja, vendar je delež uporabe prepovedanih drog na Irskem in v Združenem kraljestvu precej manjši, če se upošteva celotno obdobje (manjši za približno 14 odstotnih točk), opaziti pa je mogoče tudi rahlo zmanjšanje na Ferskih otokih (za 6 odstotnih točk v obdobju 1995–2007). Opaziti je mogoče, da čeprav sta bili Estonija in Združeno kraljestvo na enaki ravni razširjenosti v letu 2007 (približno 28 %), sta državi to točko dosegli iz nasprotnih smeri – povečanje z 8 % v letu 1995 v Estoniji in upad z 42 % v Združenem kraljestvu.

Ker je na državni ravni visoka kovariacija med uporabo prepovedanih drog in uporabo konoplje, je seveda razvoj glede uporabe konoplje kadar koli v življenju bolj ali manj enak kot za uporabo prepovedanih drog zgoraj. Pri fantih lahko opazimo višje stopnje razmeroma nedavne uporabe konoplje, razlike med dekleti in fante pa se v zadevnem obdobju niso spremenile.

Splošni vtis je, da se je povečanje uporabe prepovedanih drog med letoma 1995 in 2003 v državah ESPAD vsaj ustavilo, če ne celo upadlo, zlasti če se upošteva, da se med letoma 2003 in 2007 nedavna uporaba konoplje ni povečala v nobeni državi.

Druge snovi

O uporabi pomirjeval ali sedativov brez recepta kadar koli v življenju se najpogosteje poroča na Poljskem, v Litvi, Franciji in Monaku – kjer je v raziskavi iz leta 2007 približno 15 % dijakov navedlo tako uporabo –, najnižje stopnje pa navajajo dijaki iz Armenije, Avstrije, Rusije in Združenega kraljestva (0–2 %). V povprečju nekoliko več deklet kot fantov poroča o uporabi teh drog brez recepta (8 % v primerjavi s 5 %) in v prvih osmih državah je to počelo dvakrat več deklet kot fantov. V približno polovici držav razlik med dekleti in fanti sploh ni mogoče opaziti. Splošni trend je dokaj stabilen med letoma 1995 in 2007, kar drži, če gledamo ločeno po spolu in za posamezne države.

O uporabi alkohola skupaj s tabletami („zdravili“) za omamljanje je poročalo v povprečju 6 % dijakov leta 2007, nekoliko več deklet kot fantov (8 v primerjavi s 5 %). Ta spremenljivka kaže nekatere podobnosti s spremenljivko uporabe zgoraj navedenih farmacevtskih drog. Prvič, delež dijakov, ki poročajo o razširjenosti kadar koli v življenju v zvezi s tema dvema spremenljivkama, je bolj ali manj enak. Drugič, to vedenje je dokaj stabilno skozi čas, v povprečju vsaj v tistih državah, za katere so na voljo podatki za vse štiri serije (razen trendov naraščanja v Češki republiki in na Slovaškem ter trendov upadanja na Finskem, Švedskem in v Združenem kraljestvu). Tretjič in končno, to je še ena od zelo redkih spremenljivk, pri katerih so dekleta vedno v večini. V obdobju 1995–2007 so bila dekleta približno štiri odstotne točke nad fanti. Leta 2007 je bila država z največjo razširjenostjo uživanja alkohola skupaj s tabletami kadar koli v življenju Češka republika (18 %), zlasti nizki pa sta stopnji za Armenijo in Ukrajino (1 %).

Dijaki iz Cipra, otoka Man, Malte in iz Slovenije poročajo o največji razširjenosti inhalantov kadar koli v življenju v letu 2007 (16 %), medtem ko to navajajo samo 3 % dijakov v Bolgariji, Litvi in Ukrajini. Povprečje za uporabo inhalantov kadar koli v življenju znaša 9 % za vse države ESPAD in na zbirni ravni ni nobenih razlik med dekleti in fanti. Stopnji za uporabo v zadnjih 12 mesecih in v zadnjih 30 dneh sledijo stopnjama za uporabo kadar koli v življenju razmeroma dobro po vseh državah. Opaziti ni

mogoče nobenega geografskega vzorca – o največjih stopnjah uporabe inhalantov se poroča iz različnih delov Evrope. Številke o razširjenosti kadar koli v življenju ostajajo razmeroma stabilne v obdobju 1995–2007 za države s podatki za vse štiri serije. Največji padci so se zgodili v Litvi in Združenem kraljestvu (za približno 12 odstotnih točk manj), obraten razvoj dogodkov je mogoče opaziti na Finskem in Slovaškem (za 6 odstotnih točk več).

Končne ugotovitve

Dobro znano je, da je na posamični ravni pogosto povezava z uporabo različnih snovi. V podatkih za leto 2007 so očitne povezave med uporabo različnih snovi na zbirni državni ravni in sklenemo lahko, da v državah, v katerih veliko število dijakov poroča o nedavni uporabi alkohola in omamljenosti (v zadnjih 30 dneh), več dijakov verjetno navaja izkušnjo s prepovedanimi drogami, inhalanti in uporabo alkohola skupaj s tabletami ter obratno. Uporaba pomirjeval ali sedativov brez recepta ne kaže nobene korelacije z uporabo pravkar navedenih snovi na zbirni državni ravni.

Izbranih je bilo devet ključnih spremenljivk za pripravo pregleda rezultatov iz leta 2007 po državah: uporaba katere koli alkoholne pijače v zadnjih 12 mesecih, opitost v zadnjih 12 mesecih, količina alkohola (100 % alk.), zaužita na zadnji dan pitja alkohola, kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, uporaba marihuane ali hašiša (konoplje) kadar koli v življenju, uporaba katere koli prepovedane droge razen konoplje kadar koli v življenju, uporaba inhalantov kadar koli v življenju, uporaba pomirjeval ali sedativov brez recepta kadar koli v življenju in uporaba alkohola skupaj s tabletami za omamljanje kadar koli v življenju.

Stopnje razširjenosti za posamezne države za ključne spremenljivke se primerjajo s povprečnimi vrednostmi vseh držav. Države, ki presegajo povprečja za večino od devetih meril ali so blizu teh meril, so Avstrija, Češka republika, Danska (omejena primerljivost), Nemčija (7 zveznih dežel), otok Man, Slovaška in Združeno kraljestvo. Države z rezultati pretežno blizu povprečja ali pod njim so Armenija, Ciper, Grčija, Islandija, Portugalska in Romunija. Tudi Ferske otoke bi lahko uvrstili na seznam, čeprav zanje ni podatkov za dve spremenljivki.

Dve geografsko oddaljeni državi, Armenija in otok Man, sta državi, ki se najbolj razlikujeta glede uporabe snovi. Za vse primerjane ključne spremenljivke armenski dijaki poročajo o stopnjah, ki so precej pod povprečjem, medtem

ko so dijaki na otoku Man precej nad povprečjem pri vseh spremenljivkah razen dveh. Na primer, v primerjavi z armenskimi dijaki približno desetkrat več dijakov na otoku Man poroča o opitosti v zadnjih 12 mesecih, uporabi konoplje kadar koli v življenju ali uporabi katere koli druge droge razen konoplje.

Pet izmed zgoraj navedenih sedmih držav z velikimi deleži pri ključnih spremenljivkah mejijo druga na drugo in ležijo razmeroma v središču Evrope. Drugi dve državi, otok Man in Združeno kraljestvo, mejita druga na drugo in nista veliko oddaljeni od drugih držav z veliko razširjenostjo. Zgoraj je bilo navedenih šest držav (ali sedem, če se upoštevajo Ferski otoki), ki kažejo nizke stopnje razširjenosti glede ključnih spremenljivk. Te države ne tvorijo skupka. Nasprotno, ležijo razmeroma daleč stran druga od druge in to po vsej Evropi. Države z nizko razširjenostjo ležijo na mejah evropske celine, izjema je Romunija.

Splošni trendi uporabe snovi za vse države s podatki iz vseh štirih valov kažejo nekoliko drugačen razvoj glede na spremenljivko, ki je v ospredju. V celotnem obdobju je mogoče opaziti zmanjšanje uporabe cigaret v zadnjih 30 dneh. Razlike med dekleti in fanti so se povečale za štiri odstotne točke v letu 1995, vendar je ta majhna vrzel popolnoma izginila v letu 2007. Trend naraščanja uporabe prepovedanih drog kadar koli v življenju – predvsem konoplje – med letoma 1995 in 2003 se je ustavil; delež za leto 2007 je za tri odstotne točke manjši od deleža za leto 2003. Uživanje alkohola v zadnjih 12 mesecih, uporaba pomirjeval ali sedativov brez recepta kadar koli v življenju, uživanje alkohola skupaj s tabletami kadar koli v življenju in uporaba inhalantov kadar koli v življenju skorajda ne kažejo sprememb v vseh štirih serijah. Nobenih sprememb glede razlik med dekleti in fanti ni mogoče opaziti v zvezi s prepovedanimi drogami ali drugimi navedenimi snovmi.

Trend naraščanja pa je opazen pri občasnem čezmernem pitju v obdobju 1995–2007 (povečanje za 9 odstotnih točk), kar je mogoče pojasniti zlasti z naraščajočimi stopnjami razširjenosti, o katerih poročajo dekleta v več državah. Večina meril o uporabi snovi v povprečju kaže nedavno (2003–2007) stabilen ali rahlo upadajoč trend, razen pri občasnem čezmernem pitju.

Zato je splošni vtis o dolgoročnih spremembah glede uporabe snovi med dijaki ESPAD na podlagi držav s takimi podatki boljši, razen pri merilu občasnega čezmernega pitja, pri katerem je mogoče opaziti povečanje v celotnem obdobju.

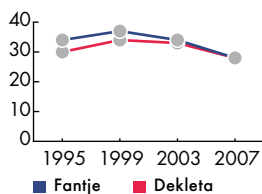
Trendi v posameznih državah lahko odstopajo od splošnega vtisa. Kar zadeva nedavne spremembe dijaki iz Belgije (Flandrije), Islandije, Irske, Švice in Združenega kraljestva pogosto poročajo o manjših stopnjah uporabe snovi pri številnih spremenljivkah. Državi z bolj nedavnimi povečanji sta Latvija in Slovaška. Bolj mešan razvoj je mogoče opaziti v Franciji, na Portugalskem in v Sloveniji, kjer spremenljivke v zvezi z alkoholom kažejo trende naraščanja s sočasnim upadom za druge snovi, kot so prepovedane droge. Nasprotno stanje je mogoče opaziti pri Litvi in Rusiji (Moskvi), kjer se uživanje alkohola in cigaret zmanjšuje hkrati z naraščanjem uporabe prepovedanih drog.

Omenili bi lahko nekatere dolgoročne trende v državah. Na primer, ena od držav, za katere večina meril o uporabi snovi ne kaže nobenih povečanj v vseh štirih raziskavah, je Združeno kraljestvo. Dejansko britanski dijaki kažejo upad ali v najslabšem primeru stabilizirano stanje pri večini zadevnih meril. Druge države z vsaj splošnim stabilnim stanjem in pri večini spremenljivk trendom upadanja v celotnem obdobju so Finska, Islandija, Irska in Švedska.

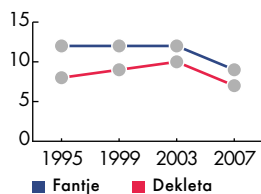
Državi, ki kažeta precej bolj naraščajoče kot upadajoče dolgoročne trende, sta Češka republika in Slovaška. Do neke mere to drži tudi za Estonijo in Litvo, čeprav številke iz zadnje serije podatkov iz leta 2007 včasih kažejo na stabilizirano stanje (vendar ne vrnitve na nižje stopnje iz devetdesetih let prejšnjega stoletja). Države, ki kažejo dolgoročna zmanjšanja uporabe snovi, so pogosto v Zahodni Evropi, države, ki kažejo povečanja, pa so pogosto v Vzhodni Evropi. To zlasti drži za nedavna povečanja med letoma 2003 in 2007.

Če povzamemo, razvoj trendov v zadnjih 12 letih projekta ESPAD kaže na upad kajenja v večini držav. Stanje je bolj ali manj nespremenjeno v zvezi z uporabo alkohola v zadnjih 12 mesecih in zadnjih 30 dneh. Na drugi strani občasno čezmerno pitje kaže majhno, a stalno povečanje v tem obdobju. Pri uporabi prepovedanih drog je še vedno na prvem mestu uporaba konoplje. Štiri od šestih držav, ki so leta 2003 imele največjo razširjenost konoplje, kažejo zmanjšanje v letu 2007 in niti ena država ne kaže povečanja nedavnega (v zadnjih 30 dneh) uporabe konoplje. Splošni vtis glede uporabe prepovedanih drog je, da se je trend naraščanja med letoma 1995 in 2003 zdaj ustavil, pri čemer je številka v letu 2007 nekoliko nižja v primerjavi z letom 2003.

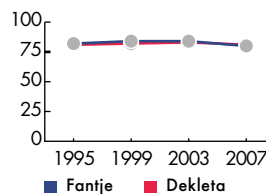
Zbirne slike. Trendi glede 16 meril uporabe snovi po spolu. 1995–2007. Povprečni deleži za 17–20 držav, ki zagotavljajo podatke o trendih za posamezne spremenljivke.

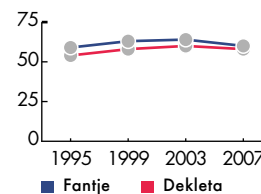
Uporaba cigaret v zadnjih 30 dneh po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 20 držav.

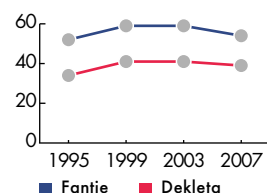
Dnevna uporaba cigaret v starosti 13 let ali manj po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 20 držav.

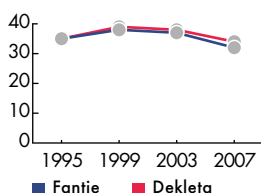
Uživanje katere koli alkoholne pijače v zadnjih 12 mesecih po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 19 držav.

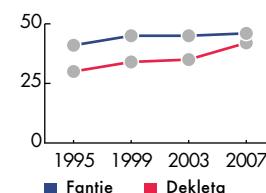
Uživanje katere koli alkoholne pijače v zadnjih 30 dneh po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 19 držav.

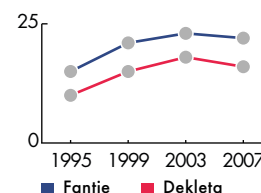
Poraba piva v zadnjih 30 dneh po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 20 držav.

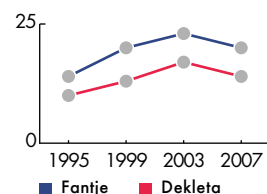
Poraba vina v zadnjih 30 dneh po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 20 držav.

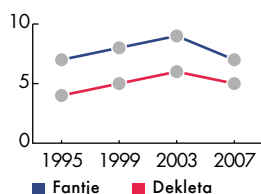
Delež, ki je poročal, da je spil pet ali več kozarcev pijače ob eni priložnosti v zadnjih 30 dneh, po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 17 držav.

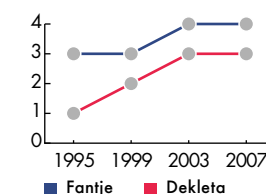
Uporaba katere koli prepovedane droge kadar koli v življenju po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 20 držav.

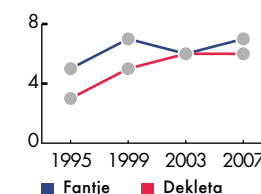
Uporaba marihuane ali hašiša kadar koli v življenju po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 20 držav.

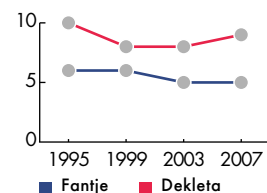
Uporaba marihuane ali hašiša v zadnjih 30 dneh po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 19 držav.

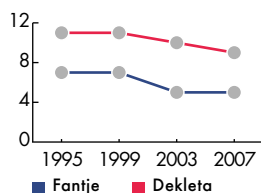
Uporaba konoplje v starosti 13 let ali manj po spolu. 1995–2007. Povprečja za 19 držav.

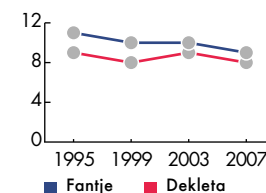
Uporaba katere koli prepovedane droge razen marihuane ali hašiša kadar koli v življenju po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 20 držav.

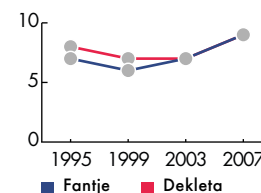
Uporaba pomirjeval ali sedativov brez zdravniškega recepta kadar koli v življenju po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 20 držav.

Uporaba alkohola skupaj s tabletami kadar koli v življenju po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 17 držav.

Uporaba inhalantov kadar koli v življenju po spolu. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 18 držav.

Abstenenca od tobaka, alkohola, inhalantov, pomirjeval ali sedativov in prepovedanih drog kadar koli v življenju. 1995–2007. Deleži. Povprečja za 17 držav.

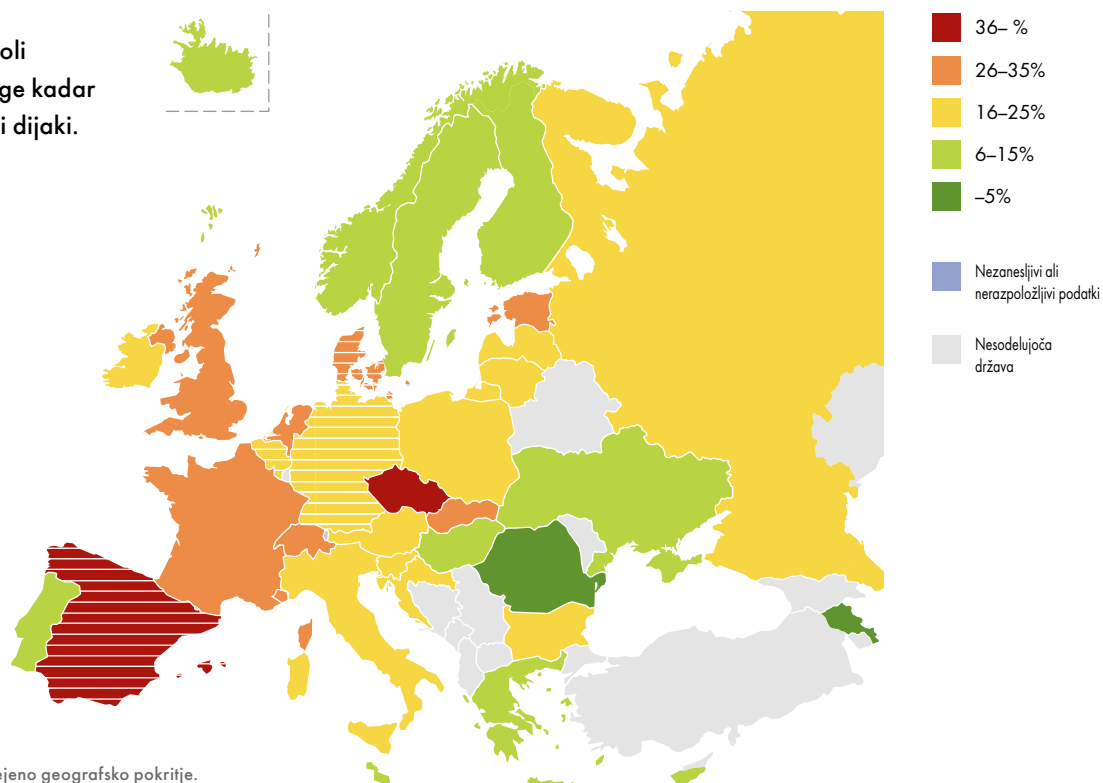
Četrto zbiranje podatkov ESPAD v letu 2007 je dalo veliko novih in pomembnih podatkov o spremembah uporabe snovi med dijaki. Več bo v prihodnje zbiranj podatkov, jasnejša bo slika trendov. Veselimo se že naslednje raziskave, ki bo pokazala, ali se bo sprememba trenda uporabe prepovedanih drog in zmanjšanja porabe cigaret nadaljevala in ali bo občasno čezmerno pitje alkohola še

naprej pogostejše. Naslednje zbiranje podatkov ne bo zanimivo le zaradi tega razloga, temveč tudi, ker bo to prva nadaljevalna študija novih držav (Armenije in Monaka) in petih novih držav, ki so sodelovale pri dodatnem zbiranju podatkov v letu 2008. Upamo, da bo v naslednji raziskavi, poleg več kot 40 držav, ki so že del projekta ESPAD, sodelovalo še več evropskih držav.

Ključne slike o drogah

Slika 1a

Uporaba katere koli prepovedane droge kadar koli v življenju^a Vsi dijaki. 2007. Deleži.

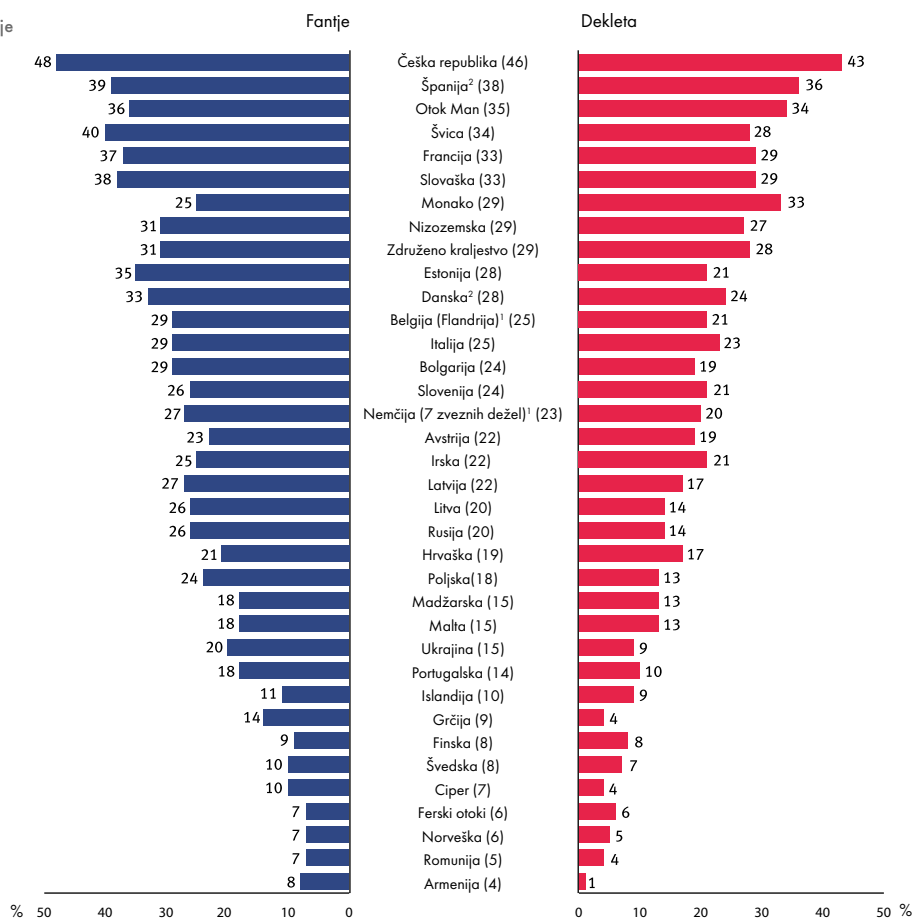
¹ Belgija in Nemčija: omejeno geografsko pokritje.

² Danska in Španija: omejena primerljivost.

^a Izraz „katera koli prepovedana droga“ vključuje konopljo, ekstazi, amfetamine, LSD ali druge halucinogene snovi, crack kokain, kokain in heroin.

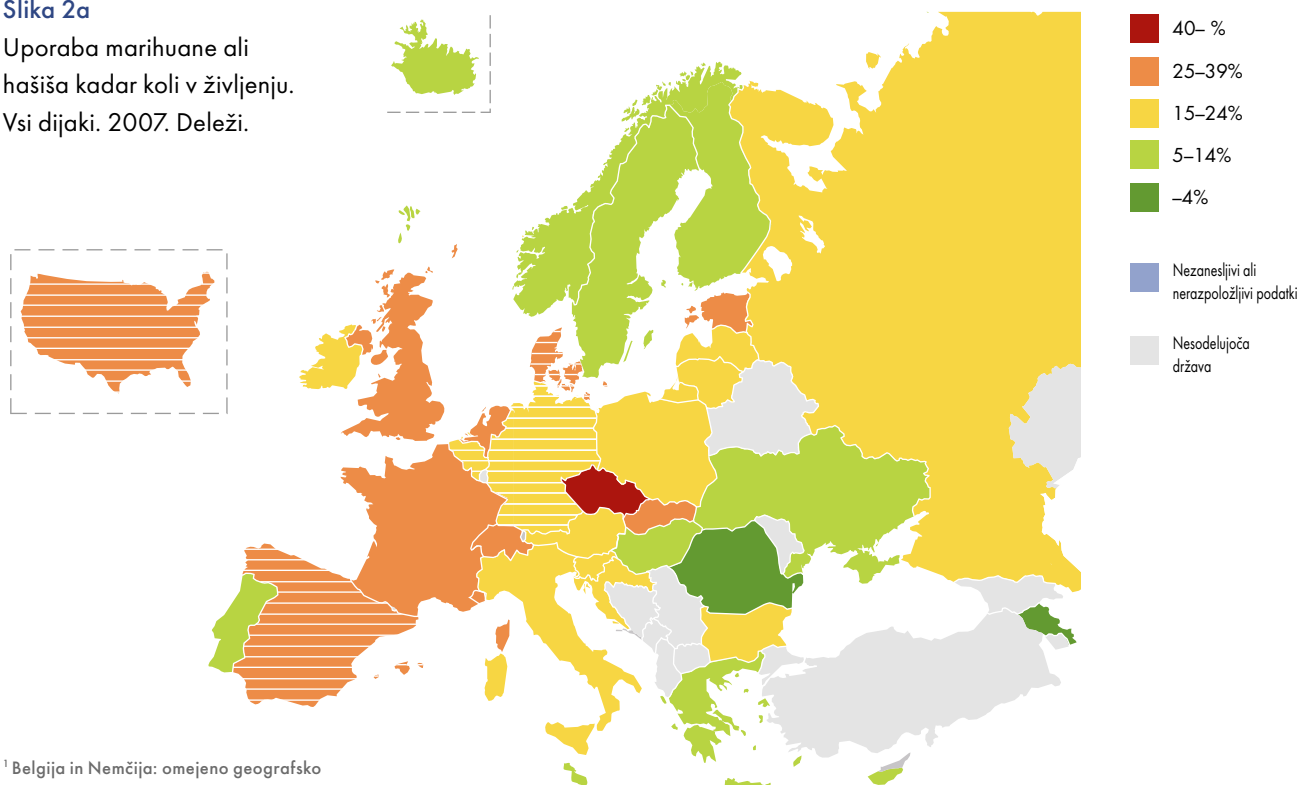
Slika 1b

Uporaba katere koli prepovedane droge^a kadar koli v življenju po spolu 2007. Deleži.

Slika 2a

Uporaba marihuane ali
hašiša kadar koli v življenju.
Vsi dijaki. 2007. Deleži.

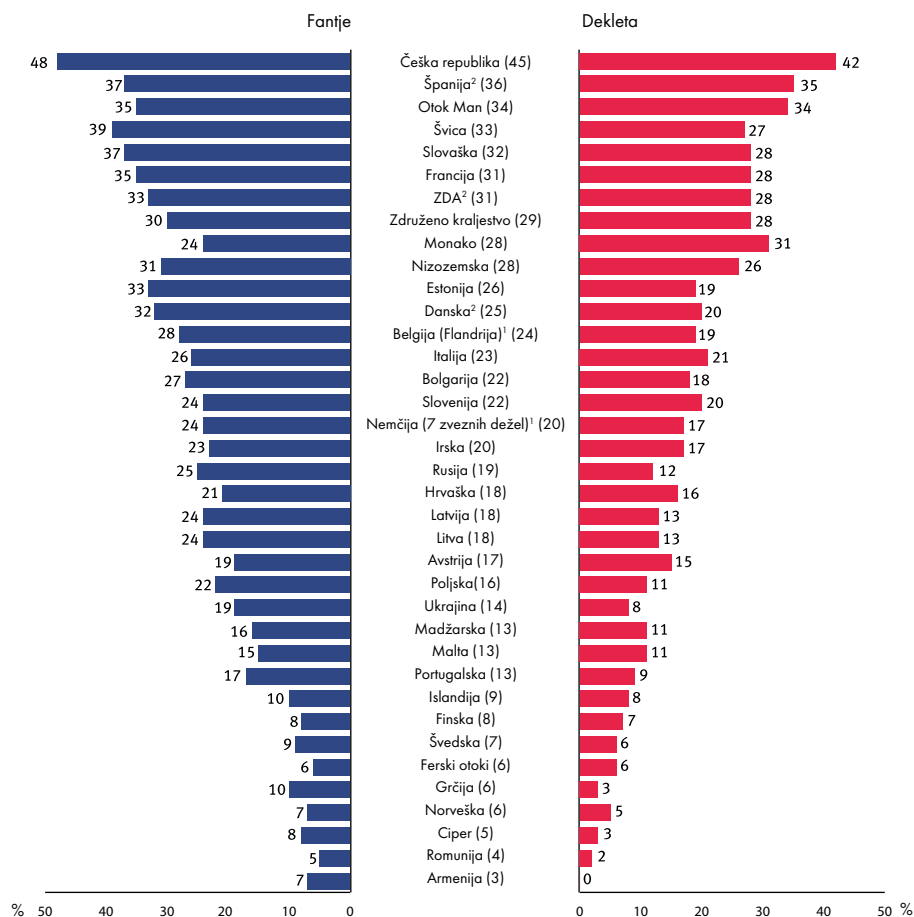

¹ Belgija in Nemčija: omejeno geografsko pokritje.

² Danska, Španija in ZDA: omejena primerljivost.

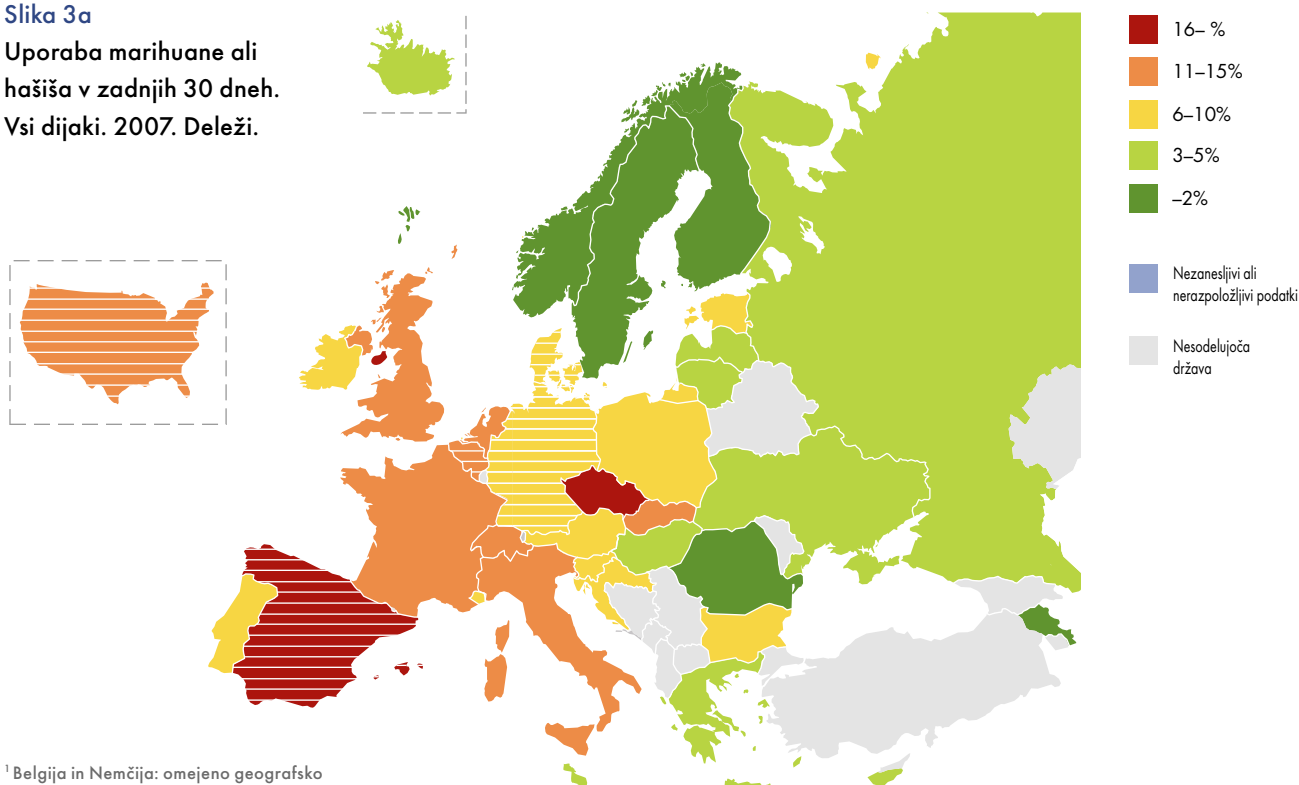
Slika 2b

Uporaba marihuane ali hašiša
kadar koli v življenju po spolu.
2007. Deleži.

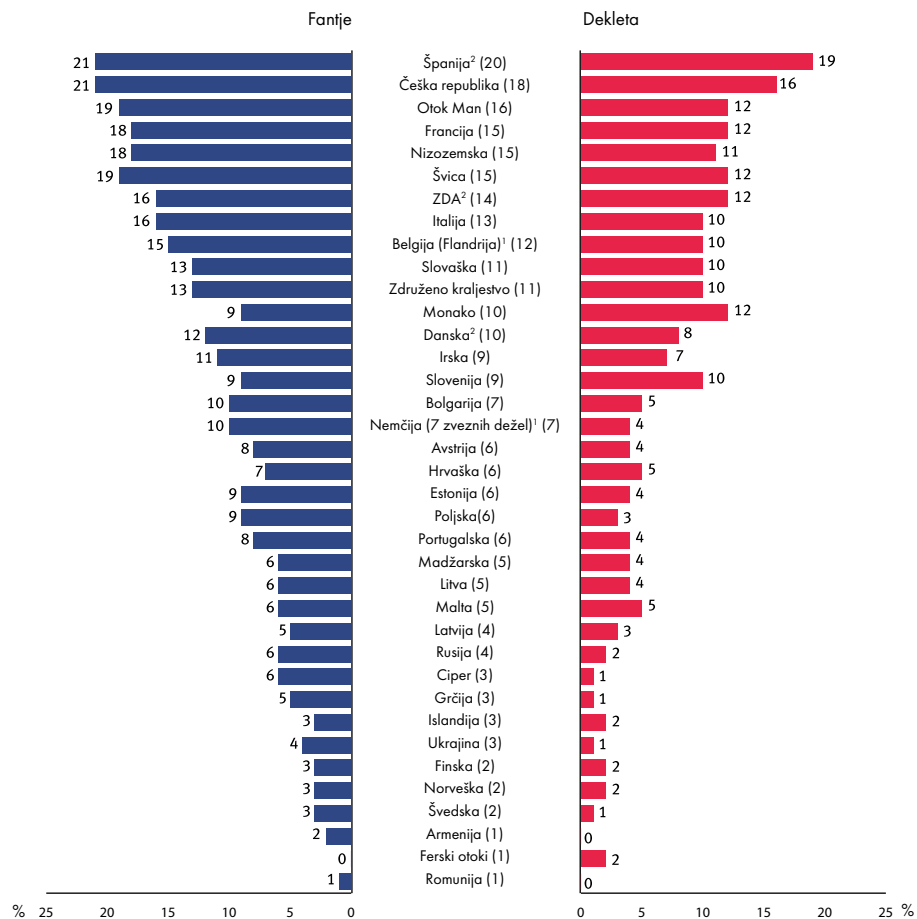
Slika 3a

Uporaba marihuane ali
hašiša v zadnjih 30 dneh.
Vsi dijaki. 2007. Deleži.

¹ Belgija in Nemčija: omejeno geografsko
pokritje.

² Danska, Španija in ZDA: omejena primerljivost.

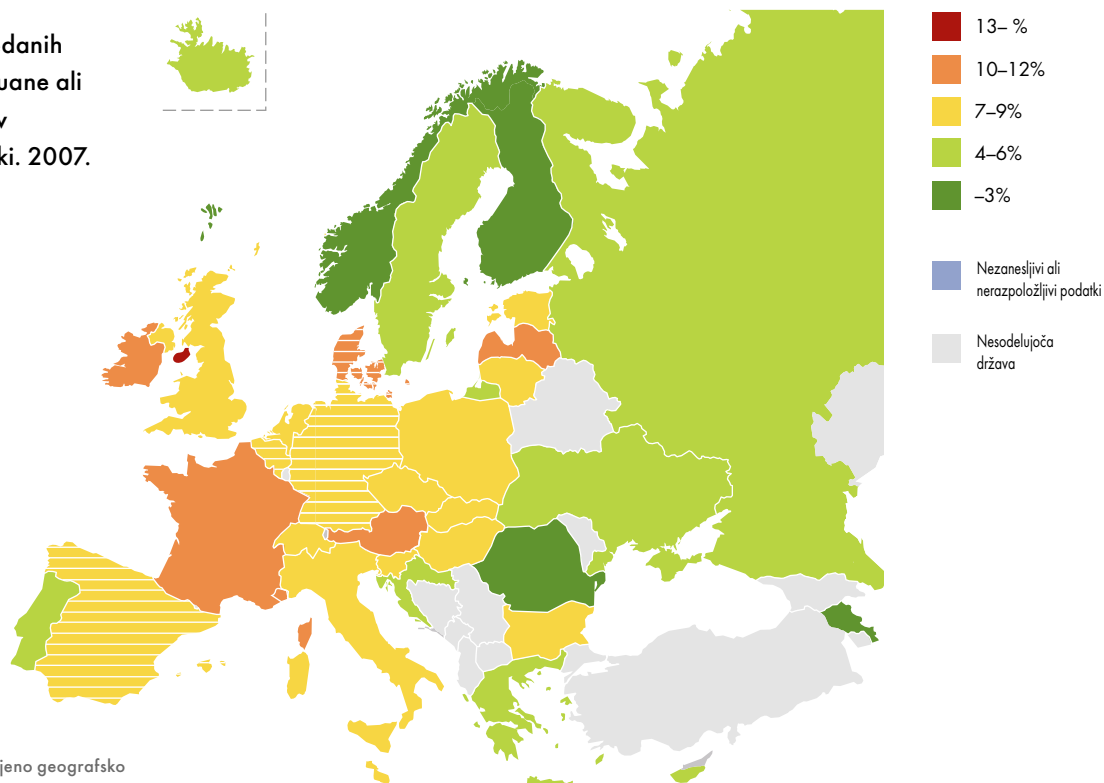

Slika 3b

Uporaba marihuane ali hašiša
v zadnjih 30 dneh po spolu.
2007. Deleži.

Slika 4a

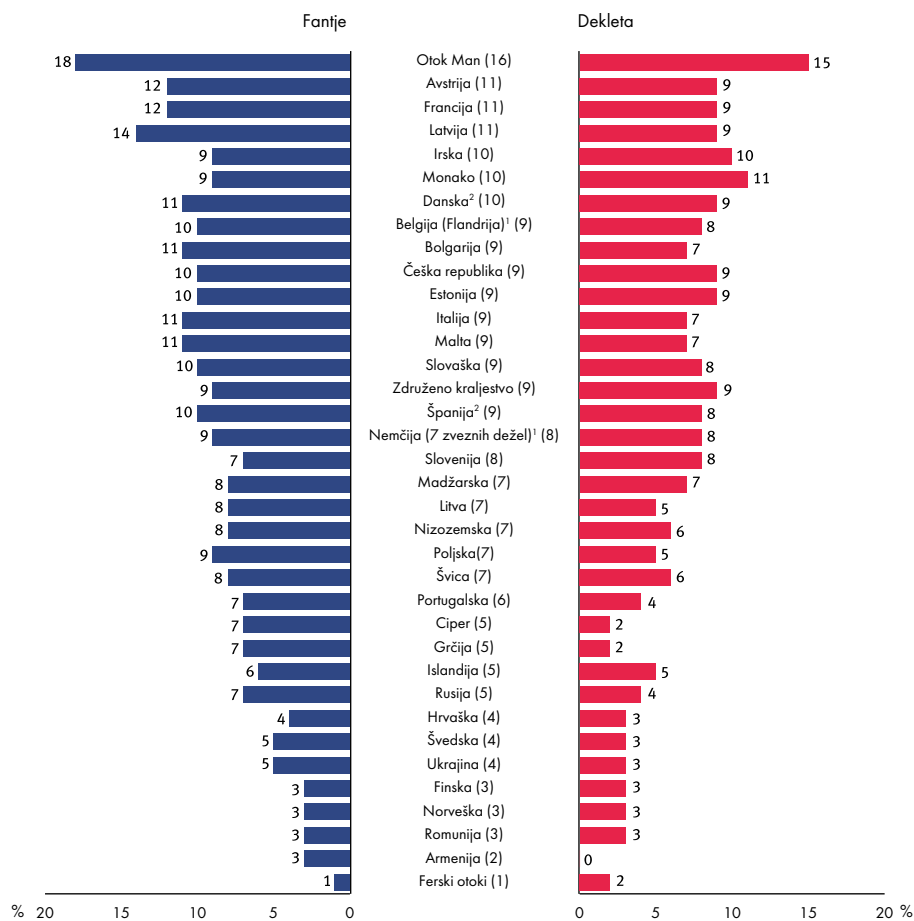
Uporaba prepovedanih drog razen marihuane ali hašiša kadar koli v življenju^a. Vsi dijaki. 2007. Deleži.

¹ Belgija in Nemčija: omejeno geografsko pokritje.

² Danska in Španija: omejena primerljivost.

^a Izraz „katera koli prepovedana droga razen konoplje“ vključuje ekstazi, amfetamine, LSD ali druge halucinogene snovi, crack kokain, kokain in heroin.

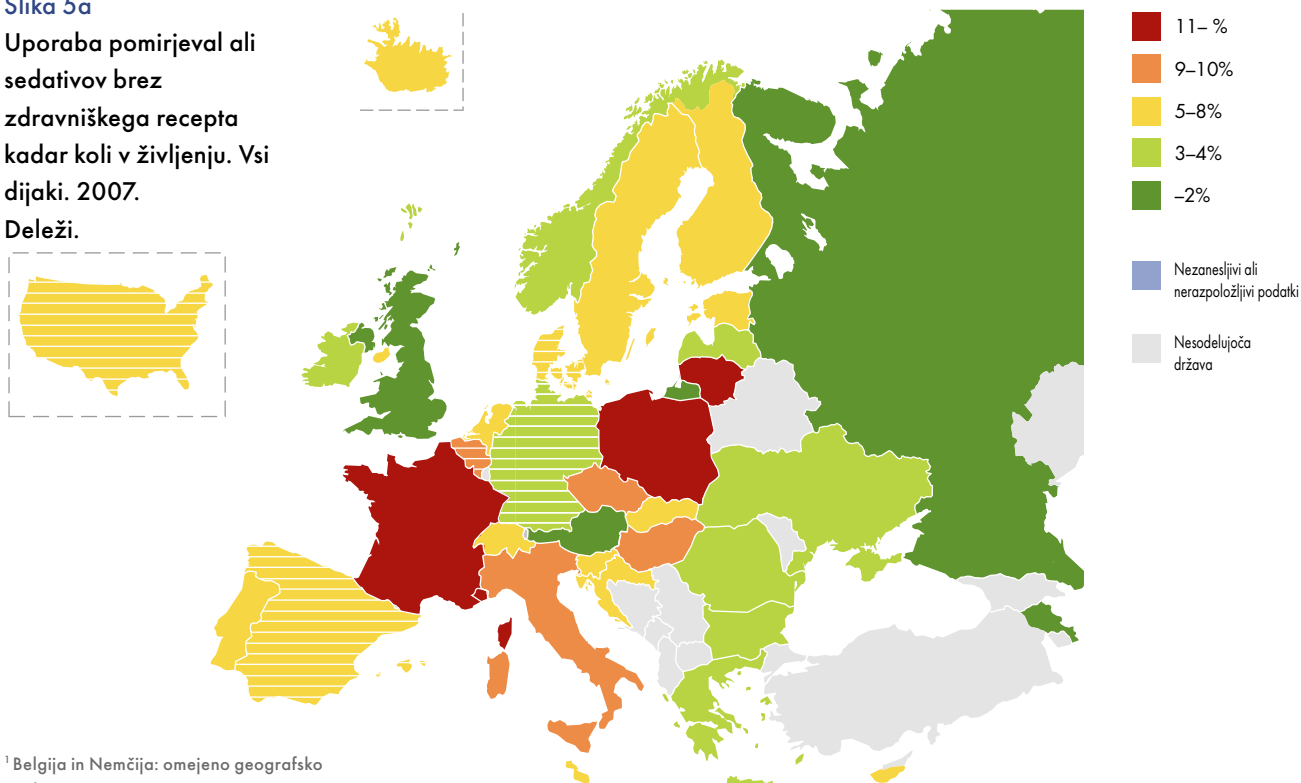
Slika 4b

Uporaba prepovedanih drog razen marihuane ali hašiša^a kadar koli v življenju po spolu. 2007. Deleži.

Slika 5a

Uporaba pomirjeval ali sedativov brez zdravniškega recepta kadar koli v življenju. Vsi dijaki. 2007.

Deleži.

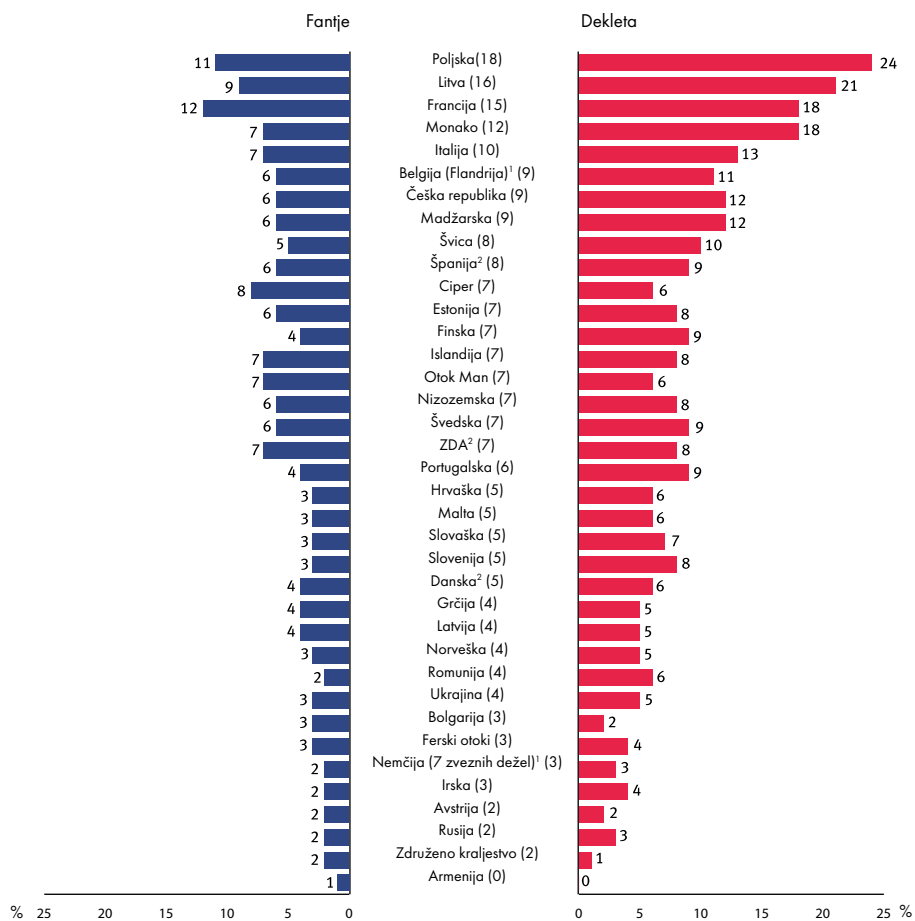

¹ Belgija in Nemčija: omejeno geografsko pokritje.

² Danska, Španija in ZDA: omejena primerljivost.

Slika 5b

Uporaba pomirjeval ali sedativov brez zdravniškega recepta kadar koli v življenju po spolu. 2007. Deleži.

Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami

Povzetek — Poročilo ESPAD za leto 2007

Luxembourg: Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti, 2009

2009 — 18 str. — 21 x 29,7 cm

ISBN 978-92-9168-372-7

O agenciji EMCDDA in raziskavi ESPAD

Evropski center za spremljanje drog in zasvojenostmi z drogami (EMCDDA) je ena izmed decentraliziranih agencij Evropske unije. Ustanovljen je bil leta 1993, ima sedež v Lizboni in je osrednji vir celovitih informacij o drogah in zasvojenostmi z drogami v Evropi.

Center zbira, analizira in razširja dejanske, objektivne, zanesljive in primerljive informacije o drogah in zasvojenostmi z njimi. Na ta način svojemu občinstvu zagotavlja z dokazi podprto sliko o pojavu drog na evropski ravni.

Evropska raziskava o alkoholu in drugih drogah med šolsko mladino (ESPAD) je rezultat skupnih prizadevanj neodvisnih raziskovalnih skupin iz več kot 40 evropskih držav, kar pomeni, da je največji meddržavni raziskovalni projekt o uporabi snovi med mladostniki na svetu.

Projekt ESPAD je bil začel leta 1993 na pobudo švedskega Sveta za informacije o alkoholu in drugih drogah (CAN) ob podpori skupine Pompidou pri Svetu Evrope. Prvo zbiranje podatkov je potekalo v 26 državah leta 1995. Poročilo ESPAD za leto 2007 predstavlja rezultate iz četrte serije zbiranja podatkov, ki je leta 2007 potekalo v 27 državah.

Večjezični povzetek je rezultat sodelovanja med agencijo EMCDDA in projektom ESPAD. Naš skupni cilj vključuje razširitev dostopa do informacij in strokovnega znanja o uporabi alkohola in drugih drog med šolsko mladino, ki so pridobljeni v okviru projekta ESPAD, ter izboljšanje razpoložljivosti, kakovosti in primerljivosti podatkov iz šolske raziskave.

Urad za publikacije
Publications.europa.eu

ISBN 978-92-9168-372-7

